

NEDJELJA ISELJENIKA

Vlado STANKOVIĆ

Pojam iseljenika

Zadana tema vrlo je široka i prilično neodređena. Dok su druge teme na ovom tečaju strogo specificirane, ova bi imala obuhvatiti slavljenje dana Gospodnjega kod jedne trećine hrvatskoga naroda, tj. dvaju milijuna onih koji su prije ili kasnije otišli iz domovine i još se uvijek smatraju Hrvatima. Svakomu je jasno da se u jednom kratkom prikazu sva ta problematika ne može obraditi i da bi se mnogo toga što je rečeno u drugim referatima moglo jednako primijeniti i na naše ljude u inozemstvu.

U svojem izlaganju ograničit ću se na one koje zadana tema možda i ima u vidu i koji su naša zajednička velika briga: na oko 300.000 hrvatskih katolika koji su posljednjih godina otišli u svijet za boljim životom. Ne da ne bi bilo važno govoriti o iseljenicima iza posljednjeg rata, ili o onima još starijima, ili o onima na drugim kontinentima. Oni su jednako tako naša braća po vjeri i po krvi te zaslužuju svu našu ljubav i pažnju. I mnoge stvari koje će ovdje biti rečene jednako se odnose i na njih, naročito na poslijeratne izbjeglice. No nikako nije moguće na isti način govoriti o našim sezonskim radnicima i uhodanim hrvatskim župama u Sjedinjenim Državama. Nije isto govoriti o nedjelji hrvatske djevojke u švicarskim hotelima — gdje pere suđe — i kćerke naših starijih iseljenika u Argentini, koja možda ne zna ni govoriti hrvatski. Drugačije nedjelju doživljava naš stari iseljenik u Australiji, a drugačije onaj mladić koji je prije par mjeseci došao u tu daleku zemlju.

Ovdje bismo pojam iseljenik uzeli u strogo pastoralnom smislu, i to onako kako ga je definirala najnovija Uputa o pastoralnoj brizi za migrante, što ju je prošle godine izdala Sv. Kongregacija za biskupe. U njoj se kaže: »Suvremene migracije, koje se razvijaju zapanjujućom brzinom, sastoje se od različitih elemenata: od radnika i rukovodilaca poduzeća, od mladih studenata i stručnjaka na tehničkom polju, od velikodušnih dobrovoljaca te od izbjeglica i izgnanika. Svi oni, premda sačinjavaju društvene grupe koje se ne razlikuju mnogo od drugih grupa, redovito imaju posebne životne uvjete koji se uvelike razlikuju od onih na koje su bili naviknuti u domovini, pa tako im ni mjesni župnici ne mogu pomoći. Zato se Crkva majčinskom brigom zalaže da im pruži prikladnu pastoralnu pomoć. Upravo zbog ovog

gledišta o kojem je riječ, u pojam migracija obuhvaćeni su svi oni koji iz bilo kojega razloga moraju izbivati izvan domovine i izvan vlastite etničke zajednice te im je uistinu nužna potreba posebne pomoći« (I pogl. t. 15).

Imajući na pameti iznesene razloge i duh papinskog dokumenta, ograničit ću se na nedjelju naših najnovijih iseljenika. Pogotovo što o takvima mogu nešto reći i iz vlastitog iskustva. U zadnja 4 mjeseca posjetio sam praktički sve hrvatske dušobrižničke centre u Evropi, upoznao se sa svećenicima, razgovarao o pastoralnim problemima, a na mnogo sam mjesta i nedjelju proveo s vjernicima u crkvi, u njihovim društvenim prostorijama ili stanovima.

Dan Gospodnji i naši iseljenici

Ovdje je u predavanjima Dan Gospodnji osvijetljen s mnogih strana. Ja bih pokušao osvijetliti religioznu i socijalnu stranu nedjelje, kako je doživljavaju naši radnici. No te se dvije stvari isprepliću i dopunjavaju.

I. Religiozno slavljenje Dana Gospodnjega

Ako se stavimo na tradicionalno usvojeno stanovište o načinu slavljenja nedjelje, onda se odmah možemo pitati kako naši radnici stoje u pogledu *uzdržavanja od teških poslova* i u *polazanju mise*.

A) Za razliku od domaćih običaja da se u nedjelju zbog ovog ili onog razloga u nekom poduzeću radi, u zemljama gdje su naši ljudi zaposleni stoji stalno pravilo da se u nedjelju ne radi. Razumije se da i tamo ima tvornica, poduzeća, ustanova koje zbog naravi svoga posla i nedjeljom moraju poslovati. No nedjeljni počinak se uglavnom poštuje. To je jasno samo po sebi, kad su mnogi radnici već postigli pravo da ni u subotu ne rade. Mnogim našim ljudima to ne odgovara. Oni žele raditi što više, da se što prije vrate kući. A kako je mnogima u domovini otupio osjećaj za nedjeljni počinak, oni bi u stranom svijetu mirne duše svake nedjelje radili, samo da što više zarade. No samo je malo njih kojima to uspijeva. Ostali se milom ili silom odmaraju. To ipak ne vrijedi za mnoge naše djevojke i žene po bolnicama i ugostiteljskim radnjama. One baš u nedjelju imaju najviše posla, ali zato obično u tjednu imaju slobodan dan. Kad bismo s tog stanovišta gledali svetkovanje nedjelje, mi bismo svećenici rekli da se naš svijet u tuđini popravio te poštuje 3. zapovijed Božju.

B) Prije nego dotaknemo pitanje polaska nedjeljne mise, treba se pitati: ima li u blizini katolička crkva ili je to sasvim nekatolički kraj; dolazi li hrvatski svećenik u taj grad ili selo; ako dolazi, biva li to svake nedjelje. Ima veći broj naših ljudi u potpuno nekatoličkim krajevima, gdje nema ni domaćeg katoličkog pučanstva: dosta je sjetiti se skandinavskih zemalja i sjeverne Njemačke. Još više ima mjesta gdje ima katolička crkva, ali hrvatski svećenik tamo nikada ne dođe. Samo u nekim mjestima je redovito svake nedjelje misa na hrvatskom, dok u druga mjesta svećenik stigne tek jednom ili dvaput mjesečno, a katkada i jednom u nekoliko mjeseci.

Nije nepoznat prigovor koji se običavao iznositi protiv liturgije na narodnom jeziku, a u prilog latinskoga, da naime stranci neće dolaziti na takvu misu. Da li bi oni dolazili na latinsku misu, veliko je pitanje, ali činjenica je da na mise s domaćim jezikom dolaze malo ili nikako. Tu opet treba dobro razlikovati da li se radi o sasvim novim doseljenicima ili su se oni već integrirali u novu sredinu te poznaju jezik i ljude. Najobičniji izgovor koji će naš čovjek iznijeti jest nepoznavanje jezika: ništa ne razumije, pa što će onda tamo. Istina jest, traži se čvrsta vjera da čovjek i u tom slučaju ipak ide u crkvu na misu. Na Novu godinu naveče imao sam misu za Hrvate u Göteborgu u Švedskoj. Skupio se vrlo lijep broj naših sunarodnjaka, premda se mjesni župnik baš nije mnogo potrudio da oglasi hrvatsku misu. Imali smo Obnovljeni red mise i knjižice s božićnim pjesmama, pa su svi skladno recitali i pjevali. Poslije mise mi je župnik riječima punim prijekora rekao da većinu tih ljudi nikada nije vidio na misi. Ja sam mu odgovorio da tu nema ništa čudno: mnogi su od njih tek nedavno došli iz domovine, ne znaju jezika, a nisu ni znali da tu ima neka katolička crkva, i dužnost će hrvatskog svećenika biti da svoje vjernike pomalo privikava i na misu na švedskom. Ipak treba priznati da su se stariji iseljenici, koji poznaju jezik, često vrlo lijepo uklopili u postojeće župske zajednice, u kojima su postali ne samo ugledni nego i vrlo aktivni. U Londonu mi je jedan naš čovjek u nedjelju naveče pokazivao svežanj novčanica, koje on, kao predsjednik župskog vijeća, ima sutradan predati u banku, a novac se skupio te nedjelje. A on je možda jedini Hrvat u toj župi. U Švedskoj su irski svećenici nemalen broj naših ljudi upisali u Marijinu Legiju, i oni su vrlo aktivni u njoj. Mnoge naše djevojke po katoličkim bolnicama vrlo lijepo sudjeluju u liturgiji na tamošnjem jeziku. Roditelji, čija djeca idu u škole i na vjeronauk, dolaze preko djece u bliži kontakt s mjesnim župnikom. Na polnočki u Olofströmu u Švedskoj, koja se služila u predvorju tvorničke menze, moglo je biti oko 100 ljudi. Oko 80% bili su Hrvati, koji su pratili misu na švedskom. Njihov župnik p. Viktor kaže da su mu oni najbolji (moglo bi se reći i gotovo jedini) župljani. U Kopenhagenu sam razgovarao s p. isusovcem, župnikom katoličke župe, koji zbog većeg broja hrvatskih vjernika uči, pa već i prilično i govori, hrvatski. Dao sam mu novi Red mise, ali naši idu inače na dansku misu. Općenito su u zemljama dijaspore (Skandinavija) i tamošnji župnici više zainteresirani za naše vjernike i naši ljudi radije dođu u crkvu, jer ih to povezuje s istomišljenicima i nekako podsjeća na domovinu. U jednoj katoličkoj župi u blizini Osla imao sam prilike doživjeti primjer velike srdačnosti između župnika i hrvatskih vjernika.

Ipak, svi oni koji inače vrlo dobro posjećuju mise na tuđem jeziku, ipak teško odlaze na ispovijed stranom svećeniku. Tu se traži domaći svećenik i materinski jezik.

Uputa o pastoralnoj brizi za migrante kaže: »... briga za migrante donijet će obilnije plodove ako je vode oni koji poznaju te čimbenike i vladaju potpuno jezikom samih migranata. Očita je i potvrđena korist da se briga za migrante povjeri svećenicima istog jezika, i to kroz sve vrijeme koliko traži prava korist« (I pogl. t. 11).

Očito je da će iseljenici više dolaziti na misu ako je služi njihov svećenik i to redovito. Toga se principa strogo drže Crkve već tradicionalno migracijskih naroda (Talijani, Španjolci) pa za svojim vjernicima šalju u inozemstvo velik broj svećenika. Samo im se, nažalost, događa to da imaju mnogo svećenika, ali im na misu dolazi malo vjernika. Kod nas je obratno. Nama još uvijek dolazi na misu mnogo radnika, ali imamo premalo svećenika. Pišući ovaj izvještaj, oko mi je palo na Vjesnik hrvatske katoličke misije u Njemačkoj iz 1967. godine, gdje na zadnjoj strani stoji popis hrvatskih misionara u Njemačkoj. Tada je broj misionara iznosio 11. Danas tih misionara u Njemačkoj imamo 23. Više nego stopostotni porast. No, koliko se kroz to vrijeme povećao broj hrvatskih katolika u Njemačkoj — ne samo 100% — to je sigurno. U nekim velikim zapadnonjemačkim gradovima (Frankfurt, Stuttgart, München) možemo mirne duše računati s par desetaka tisuća vjernika. A u tim velikim centrima imamo samo po 2 svećenika. Obojica imaju dosta posla samo kod jedne mise, kod koje se skupi 1000 do 2000 ljudi. A koliko ima u okolici manjih gradića, gdje bi i po nekoliko stotina naših vjernika došlo na hrvatsku misu, kad bi hrvatski svećenik mogao doći. On i dođe, ali ne često. Ne stigne, treba ići na toliko mjesta. Negdje jedan svećenik administrira teritorij od 200 km. Za cijelu Skandinaviju imamo samo jednog hrvatskog svećenika, i to za preko 10.000 Hrvata na području dugom preko tisuću kilometara. Ovoga časa mogli bismo u Zapadnoj Evropi namjestiti desetoricu hrvatskih svećenika, koji bi okupljali budućnost Hrvatske oko Božjeg oltara, ali poslenika za vinograd Gospodnji nema, jer kod kuće treba pokapati mrtve. Hrvatski su biskupi u nedavnom zajedničkom pismu upućenom domovini i inozemstvu o problemima iseljavanja izjavili da smatraju svojom dužnošću slati svećenike za vjernicima u inozemstvo. Neka mi bude dopušteno iznijeti ovaj podatak. Od 43 hrvatska svećenika-misionara u Zapadnoj Evropi njih 29 su redovnici, a samo 14 dijecezanski svećenici. Čak ni svaka hrvatska biskupija nema u zapadnoevropskoj hrvatskoj pastvi ni po jednoga dijecezanskog svećenika. Bilo bi zanimljivo znati koliki postotak vjernika iz jedne biskupije privremeno ili trajno boravi u inozemstvu i koliko bi, prema tome, svećenika iz te biskupije moralo poći za svojim vjernicima. Moram priznati da je prošle godine vrlo mnogo učinjeno za iseljeničku pastvu. Od svega je najvažnije da se javno mnijenje hrvatske Crkve zainteresiralo, a najveći impuls dala je Sveta Stolica svojom Uputom o pastoralnoj brizi za migrante. Ako tako nastavimo, ima nade da će naša inozemna pastva brzo prebroditi kronične krize u kojima se često nalazi. Ali ceterum censeo ostaje uvijek: trebamo još svećenika.

No sama prisutnost svećenika ne znači automatski i prisutnost vjernika na misi. Da svećenik na određenom području može normalno djelovati, mora saznati koliko i gdje ima njegovih vjernika. Ima dosta slučajeva da od službenih vlasti, Ureda za rad ili policije svećenik dobije popis naših ljudi. Obično nisu specificirani katolici Hrvati ili Slovenci. Katkada dobije samo popis svih radnika iz Jugoslavije. Drugi put Ured za rad šalje domaćim lokalnim župnicima popis katolika iz pojedinih zemalja. Ovi pak, mjesni župnici, prenose te podatke nacionalnim misionarima. Tu nema nekog pravila. Ima dosta slučajeva da naš svećenik ni od koga ne može dobiti podatke o svojim vjernicima,

nego se sam na neki način mora snalaziti. To ovisi o pojedinoj zemlji, a katkada i o čovjeku. I kad prikupi podatke o svojim vjernicima, tada istom treba započeti najveći posao: kako doći do njih, obavijestiti ih o hrvatskoj misi, koju će morati upriličiti u crkvi koja je najpristupačnija.

Gdje su naši ljudi smješteni u nekoliko velikih stambenih blokova koji su vlasništvo tvornice, svećenik će lako u kratkom vremenu obići svoje vjernike i upoznati se s njima. No ni tu nema pravila. Manje-više redovito takve nastambe imaju nekog našeg čovjeka, koji drži red u zgradi i odgovoran je pred tamošnjim vlastima. Obično su to takvi koji poznaju jezik i služe kao posrednici između poduzeća i radnika. Događa se da takvi imaju o vjeri određeno mišljenje te svećeniku i našem socijalnom radniku od Caritasa ili ne dozvoljavaju ulaz u Dom ili mu prišiju neku političku etiketu i otvoreno zastrašujuće djeluju na vjernike, te oni iz straha ne dolaze na misu. To je malo čudno, kad se zna da naglo raste broj hrvatskih misionara koji su u zadnje vrijeme došli iz domovine i kojima se ne može prišiti nikakva politička etiketa. Same brojke dosta govore. Od 43 hrvatska misionara u zapadnoevropskoj pastvi samo su 14-orica emigranti, dok ih je 29 došlo iz domovine te s domovinom održavaju normalne veze. Kako neki nerado gledaju na hrvatske svećenike oko naših ljudi u inozemstvu, pokazuje i jedan sitni podatak iz VUS-a od 24. XII 1969. Na jednom sastanku bilo je istaknuto da hrvatski svećenici negdje pokušavaju organizirati redovitu školu, u sklopu mjesne škole, za mnogobrojnu našu djecu, ali da su naši ljudi protiv toga. Da bi organiziranje škole i koječega drugoga spadalo u prvom redu na druge organe, a ne na svećenike, to je istina. Ali je istina i to da su u proteklim godinama upravo hrvatski svećenici i od njih angažirani socijalni radnici bili jedini oslonac i jedina pomoć na koju su naši ljudi u inozemstvu mogli sa sigurnošću, i to besplatno, računati. Još uvijek oni predstavljaju dasku spasa za stotine i tisuće naših ljudi, i to ne samo Hrvata, nego svih onih koji se na njih obrate.

Ako svećenik ne može doći u osobni dodir sa svojim vjernicima, šalje im pisma, cirkulare, obavijesti, nastojeći ih tako okupiti na misu. Neki dan sam dobio obavijest iz Švicarske da su naši misionari za Božić svim svojim vjernicima poslali božićnu čestitku, svakome napose. Znam da u svojoj kartoteci imaju registrirano oko 8000 Hrvata katolika. Ako su toliko čestitki slali, možemo zamisliti kakav je to posao. No i na drugim mjestima naši su svećenici u kontaktu s vjernicima preko pisma i telefona. Negdje to nije moguće zbog financijskih poteškoća, drugdje je svećenik sam, pa na sve ne stigne. Negdje se mjesto toga mogu poslužiti plakatima koje izvjesi ne samo na ulazu crkve nego i u tvornicama. Sve ovisi o prilikama, a dakako i o snalazljivosti dotičnog svećenika.

Tu se opet susrećemo s problemom kojega župe u domovini nemaju. U nekim mjestima ili zemljama naši ljudi pokazuju veliku sklonost k fluktuaciji. Mijenjaju radna mesta i stanove. Nemalo svećenika svake nedjelje konstatira prisustnost novih vjernika, ali i odsutnost starih. Odlazeći u drugi grad, naši se obično ne nastoje prijaviti svom svećeniku, neće ili ne znaju gdje je. I tek kad ih on pronađe, postaju polaznici mise. U takvim slučajevima ni kartoteka mnogo ne pomaže. Trebalo bi je stalno ažurirati, no ni to nije lako, a niti uvijek efikasno.

Poznato je da neki naši svećenici preko cijelog tjedna služe mise za svoje vjernike. To je osobito prikladno za žene i djevojke. Mnoge od njih zaposlene su u hotelima i bolnicama, pa upravo u nedjelju imaju najviše posla. Za takve se grupe onda organiziraju mise u njihov slobodan dan, ili prema dogovoru. Tu se teško može govoriti o velikim grupama. Taj je apostolat od izvanrednog značenja, no samo ga neki svećenici vrše. Svagdje nije moguće, ali nije to ni lako. Kad bi svećenik bio samo liturg i bio slobodan od svake dužnosti, išlo bi i to. Znamo da je teži dio misionareve službe zapravo u njegovoj neliturgijskoj djelatnosti.

Bilo bi potrebno posebno obraditi pitanje liturgijskog odgoja naših vjernika u inozemstvu. Dok u domovini često imamo mali broj vjernika na misi a velik se trud ulaže u njihov liturgijski odgoj, dotle ih vani često imamo mnogo na misi, ali se malo može učiniti za dublje proživljavanje euharistijskog misterija. Ne da nema volje s obje strane, dapače. Negdje se mnogo učinilo. Općenito uzevši može se reći da su te mise dosta dobro organizirane i da vjernici sudjeluju. Misionari se brinu da pribave liturgijske priručnike za vjernike, recitira se i pjeva. Kako gdje, jer često se radi o većini prisutnih muškaraca. Ali pravi liturgijski odgoj, posebna predavanja, pouke, tečajevi, to nije lako provesti. Kako dobiti ljude! U Berlinu mi je nedavno pričao naš svećenik: tužio se domaćem župniku da ne može na vrijeme svršiti s ispovijedanjem svojih vjernika, a treba započeti misu. Ovaj mu je dao jednostavan savjet: tko se želi ispovjediti, neka dođe u subotu po podne u određeno vrijeme; tako se radi i kod Nijemaca. Naš mu se pater samo nasmijao: to je sada neprovedivo čak i u domovini. Gdje će naš čovjek posebno dolaziti na ispovijed! Isto je tako teško dobiti ga na neko predavanje ili pouku. Dobro da dođe na misu. A ta misa ne može biti za sve. Najprije, ona je često naprosto ugurana među redovite mise te župe. Najčešće treba sve brzo svršiti. Ukoliko su župnici susretljivi i imaju razumijevanja, često razni sakristani zadaju našima gadne muke. Tako da je teško u vezi s misom prirediti još neku konferenciju o liturgiji.

Kad se govori o svjesnom sudjelovanju kod mise i nastojanju da se ide ukorak s Crkvom, onda bi se moglo govoriti o našim časnim sestrama i djevojkama u stranim samostanima. Njih zajedno ima blizu tisuću u Zapadnoj Evropi. One najčešće nemaju mogućnosti redovito prisustvovati hrvatskoj misi. Priključuju se tamošnjim nehrvatskim zajednicama. Tu imaju prilike mnogo toga vidjeti i naučiti. Nije im teško u kratkom vremenu ni ovladati s ono par odgovora kod mise. Mogu slušati lijepa predavanja o misi i općenito o svemu što je najnovije u Crkvi. Ali, koliko one bez dobrog poznavanja jezika od svega toga razumiju! Mala ilustracija: Za Sve Svete bila je u Beču priređena duhovna obnova za naše ljude. Bilo je predviđeno i jedno predavanje za naše časne sestre i djevojke u nehrvatskim zajednicama sestara. Poslije predavanja, na kojem se bilo sabralo njih oko 80, upita jedna novakinja Hrvatica, iz jednog takvog austrijskog samostana, neku našu stariju sestru, da joj protumači, što znači izraz »redovničke konstitucije«. Očito je da usprkos velikim nastojanjima njihovih poglavara da im se pruži što više, te sestre zbog nepoznavanje jezika od svega onoga blaga za svoj duhovni život primaju tek neznatan dio.

Malo sam natuknuo pitanje crkve. Hvala Bogu, u većini tih velikih gradova u Zapadnoj Evropi ima dosta katoličkih crkava. Nažalost, domaći ljudi u njih sve manje dolaze. Naši bi ljudi u neke crkve došli u velikom broju, u druge neće doći. Ovisi o lokaciji. Svećenik treba dobro promisliti koju će crkvu izabrati. Najprije, da je ljudi znaju naći, zatim da nije predaleko većini od njih, a onda i da je dovoljno velika! Najbolja je lokacija u blizini glavnog kolodvora. Onamo svi znaju doći i ondje se najviše zadržavaju. Isto tako gdje su dobre prometne veze: tramvaj, autobus, podzemna željeznica. I zaista, naši svećenici nastoje upravo u takvim crkvama prirediti misu za svoje vjernike. Nastoje, ali ne ide svagdje tako lako. Ima upravo smiješnih poteškoća. U crkvi sv. Eberhardta u Stuttgartu svake je nedjelje misa u 16 sati. To je blizu kolodvora i dođe mnogo ljudi — do 1000. No tu je hrvatska misa svake prve i druge nedjelje u mjesecu. Svake treće i četvrte nedjelje hrvatska je misa u Fideliskirche, i tu dođe koja stotina naših ljudi manje. Zašto? Zato što je ta crkva daleko, nepristupačna, ljudi je ne znaju naći. Zašto tako rade naši svećenici? Zato što župnik one prve crkve tako hoće. Razlog: kad bi svake nedjelje bila hrvatska misa u njegovoj crkvi, pokvario bi se u crkvi zrak zbog množine naših ljudi. Zvuči nevjerovatno, no istinito je.

Kako god zdravi razum, kršćanska savjest, pa i dokumenti Svete Stolice traže da se svakoj nacionalnoj grupi omogući sastajanje u crkvama, ipak ima domaćih svećenika koji će radije svoju crkvu gledati praznu ili tvrdokorno braniti stoljetni red misa, pa makar kod svake bilo pet bakica, nego da našim ljudima, i to upravo Hrvatima, izidu u susret. Istina jest da se tu i tamo može govoriti i o netaktičnosti naših svećenika, koji možda nemaju dosta elastičnu šiju da se do zemlje klanjaju svakom sakristanu, ili da ga dobro honoriraju, no svakako začuđuje stav nekih stranih svećenika. — U domovini se rijetko događa, osim na najveće blagdane, da se svećenici tuže kako su im crkve premalene. Vani ima toga, hvala Bogu, dosta, i svećenici traže veće prostorije. Danas, na primjer, u Beču Hrvati imaju na raspolaganju veličanstvenu crkvu Am Hof, koja je prije bila samo muzejska vrijednost. Borili su se da je dobiju, jer je sve veći broj vjernika dolazio. Nije lako, ali su ipak uspjeli. Ispočetka se policija znala okupiti iza hrvatske mise i, videći preko tisuću ljudi, većinom muškaraca, ispred crkve, znala se pitati kakve su to demonstracije ili štrajk. To se događa i u drugim gradovima.

Nećemo biti nepravedni i reći da svi strani svećenici ometaju hrvatsku misu. To su samo pojedinci, inače većinom sve ide jako lijepo i složno. Treba priznati da se i među našim svećenicima nađe takav koji će hrvatsku misu imati ondje gdje odgovara njemu, a ne odgovara njegovim vjernicima. Ljudi smo, nisu ni svi hrvatski misionari sveci.

Ako nije bez važnosti u kojoj će se crkvi služiti misa, isto tako nije ni vrijeme mise. I dok su strani svećenici u većini velikodušni u pogledu same crkve, nisu toliko popustljivi s obzirom na vrijeme. Drže se uglavnom svojeg ustaljenog reda, a našima prepuštaju da izaberu ono što nikome ne odgovara. Istina jest, nije lako sve to organizirati: tu je hrvatska, slovenska, talijanska, španjolska misa. Svi bi oni htjeli najpogodnije vrijeme, a svima se ne može udovoljiti. Uostalom, naša

ekonomska emigracija i razgranati i sistematski dušobrižnički rad hrvatskih svećenika tek je novijeg datuma. Talijani i Španjolci bili su ondje davno prije nas. No eto, kao i sve ove stvari, sve to vrijedi samo djelomično, na određenom mjestu, u ovoj zemlji, kod onog župnika. Ništa se ne može generalizirati, nema identičnih misija, svagdje je neka posebnost. No našima nije lako dolaziti na misu, recimo, u 1 sat ili po podne, ako to nije sasvim pogodno vrijeme. Ići na misu znači prema njoj organizirati cijelu nedjelju. A i u nedjelju ima toliko toga što treba učiniti i što, konačno, zaslužuje svako poštovanje. Koliki su na taj način ispričani! Možda se mi svećenici i sami katkada čudimo koliko ljudi dođe na misu usprkos svim neugodnostima, a i materijalnim izdacima za prevozna sredstva. Bio sam u Parizu u crkvi gdje se Hrvati okupljaju. To je siromašan dio grada gdje najviše naših stanuje. No lijep ih broj dolazi izdaleka, po sat, dva moraju putovati da dođu na misu. To stoji novaca i vremena.

Ali ne putuju samo radnici. Događa se da naš svećenik mnogo truda i novaca uloži da dođe do neke grupe, a da mu itko ili nitko ne dođe na misu. Sam sam to nedavno doživio. Na blagdan sv. Stjepana trebao sam prije podne tri sata putovati vlakom da dođem do jednog grada i da u 12,30 imam misu. Čekale su me tri osobe. U redu. Malo je tko znao da ću doći, no gotovo mi je bilo i drago da sam sam mogao doživjeti ono što se nerijetko događa drugima.

Govoriti o nedjeljnoj misi a ne spomenuti dva važna momenta, bilo bi vrlo manjkavo. Najprije, postavlja se pitanje zašto naši ljudi u prilično lijepom broju dolaze na misu, kad se zna da ti isti kod kuće na misu i idu i ne idu. Sasvim je jasno da ih lijep broj počne dolaziti zato da se sastane sa svojim, da se malo prođe i da osjeti nešto domovine. Tako na hrvatsku misu znaju doći i muslimani, pravoslavni pa i uvjereni ateisti. Je li to dobro? Nije li zbog pomanjkanja prave nakane misa nešto izgubila? — Ipak je dobro da dolaze, pa makar nemaju ni vjere ni pobožnosti. Najprije, oni su ljudi i kao ljudima treba im pružiti mogućnost da makar i na taj način u stranom svijetu nađu zadovoljstvo u krugu sunarodnjaka. Onda, oni su nam braća. I što je možda najvažnije, oni će tu doživjeti nešto lijepo, ostatak će im koja dobra riječ i pouka. Kad se vrate u domovinu, možda će drugačije gledati na Crkvu i misliti o vjeri, koju su prvi put malo pobliže upoznali u stranom svijetu.

Druga stvar koja mnoge privlači u crkvu jest ono što slijedi nakon mise. Mnogi naši svećenici tada po par sati rješavaju razne probleme naših ljudi: prijevodi, intervencije za posao, posredovanje kod policije, savjeti i tko zna što sve ne. Toga ima mnogo osobito ondje gdje nema socijalnih radnika. Ali katkada i oni dođu i zajedno sa svećenikom iza mise rješavaju ta pitanja. To je jedna sasvim nova dimenzija slavljenja i provođenja nedjelje.

Na nekim se mjestima nakon mise običava prirediti u župskoj dvorani kava, kao u Švedskoj, negdje je misa povezana s kakvom priredbom za radnike. Na takve mise naročito dolaze svi zajedno: bez obzira na vjeru i nacionalnost. Imamo zajedničke mise na koje dolaze Hrvati i Slovenci. Čovjek bi očekivao da će se ta suradnja između dva bliska katolička naroda još i više očitovati upravo u euharistijskoj ce-

lebraciji. Negdje toga ima, ali negdje su odnosi dosta hladni. Za to ima više razloga, no nije sada vrijeme da o tome raspravljamo. Ipak treba istaknuti da su odnosi hrvatskih i slovenskih dušobrižnika uglavnom korektni i često puta upravo srdačni.

Neću reći ništa novo ako spomenem da isto kao i u domovini naši svećenici vani moraju nedjeljom krstiti i vjenčavati. Zato su njihove putne torbe ili kovčezi uvijek krcati svime što na nekom mjestu može zatrebati: misalima, obrednicima, sv. uljem, štampom, dokumentima, adresama — pravi misionari.

II. Nedjelja — dan odmora naših iseljenika

Poznato je da slobodno vrijeme građana sve više postaje problem kojim se bavi nemali broj stručnjaka. U nekim državama postoje i službene institucije koje prate ta pitanja. Ovdje su prethodni predavači iznijeli mnogo lijepih misli o slobodnom vremenu i o nedjelji kao danu razonode, odmora, izleta . . .

Kod naših radnika u svijetu taj je problem još potenciran. Konstatirali smo da bi mnogi od njih najradije i u nedjelju radili. Za neke bi to bilo i dobro. No oni u većini ipak moraju počivati. Što rade u nedjelju, a mnogi i u subotu, barem popodne?

Sasvim je sigurno da nedjeljni odmor za stranog radnika ne znači ono što znači za domaćeg čovjeka. Sličnost je uglavnom u tome što se toga dana ne radi. Ali strani radnik taj dan odmora sasvim drugačije provodi. Tu opet čovjek ne može sve jednako okvalificirati. Imamo vani toliko akademski naobraženih ljudi; njihov će se nedjeljni odmor možda samo malo razlikovati od onoga domaćih ljudi. Imamo ljude koji su dulje vremena vani pa već imaju neka poznanstva, poznaju grad, javne lokale i imaju automobile, bolje vladaju jezikom i lakše se usude nekamo izići. Ipak većina ide u kategoriju priprostih, malo bojažljivih, skromnih ljudi, koji će svoj odmor provoditi u svom stanu, baraci, domu ili u krugu svojih sunarodnjaka. U nedjelju se pere rublje, čiste se prostorije, gleda se televizija i usput se prazne mnogobrojne boce piva. U nedjelju se spava, pripremi se bolji ručak, jer tokom tjedna za to nije bilo mnogo vremena. Mnogi se dasađuju ne znajući kamo da idu, čitaju domaću štampu — VUS i Arenu, a od vjerske štampe najviše Glas Koncila. Drugi polaze u šetnju, većinom prema kolodvoru, gdje će sasvim sigurno naći veći broj poznatih. Čeka se vlak koji dolazi iz domovine, priča se o teškoćama na poslu, prave se kombinacije za novo radno mjesto, smišlja se kako da se više zaradi. Komuniciraju se iskustva i doživljaji. Na kolodvorima se najviše nađu muškarci, žene rjeđe. One znaju poći u šetnju po gradu, gdje se nađu s poznatima, obično ih po više ide zajedno da budu sigurnije. To vrijedi za tvorničke radnice, koje imaju nedjelju slobodnu. Mnoge naše žene u nedjelju rade po gostionicama i hotelima, a ono malo slobodnog vremena u tjednu potroše na pranje i spremanje. Ima nemali broj tvorničkih radnica koje slabo zarađuju pa su prisiljene na nedjeljni prekovremeni rad u hotelima. One budu sasvim iscrpljene pa se time još povećava opasnost za njihovu ustrajnost u dobru.

Kad se govori o slobodnom vremenu naših ljudi, onda nam dolazi na pamet sve ono što je u nekim našim vjerskim glasilima bilo napisano o opijanju i bančenju naših ljudi. Bilo bi smiješno tvrditi da su oni sveci i da takvih pojava nema. Ima ih, možda i previše, ali se tu ne smije pretjerivati. Ja bih se usudio ustvrditi da naši ljudi u pogledu pijančevanja i tučnjava nisu gori u inozemstvu nego kod kuće, niti su naše žene i djevojke vani više pokvarene nego kod kuće. Sve su te pojave u domovini više rasijane po mnogim selima i gradovima. Vani je na jednom mjestu velika koncentracija naših ljudi, pa je prirodno da i negativne pojave više dolaze do izražaja. Zato ja mislim da nikome ne koristi nepotrebno objavljivanje u tisku i isticanje tih žalosnih pojava ili čak neistinite i uvredljive izjave u domaćim ili stranim listovima, bilo da to čine laici, svećenici ili biskupi. Bilo bi uputnije razmisliti da li bi mnoga hrvatska djevojka i žena u inozemstvu posrnula i muškarac se odao pijančevanju i razvratnom životu da su imali svoga hrvatskog svećenika. No hrvatski svećenici na mnogim župama u domovini moraju se brinuti za one koje je već i grijeh ostavio.

Oni malobrojni svećenici i socijalni radnici u Zapadnoj Evropi trude se da i slobodno vrijeme naših ljudi kako-tako organiziraju. Priređuju se hodočašća, izleti, priredbe, prikazuju se filmovi, organiziraju se jezični tečajevi, auto-škole, predavanja i slično. Katkada je moguće organizirati neki koncert, zabavu i tombolu. Kad bi bilo više svećenika, i na tom bi se području moglo mnogo učiniti. No ni to nije bez rizika i opasnosti. Zbog nestalnosti ili zbog čestog seljenja teško je računati na veću, stalnu grupu, recimo pjevački zbor. Nije lako okupiti jedne, a isključiti druge, recimo zbog vjerskih i nacionalnih razlika. A svi vole razonodu, svi vole doći na zabavu. Dok ostalim ljudima slobodno vrijeme znači osvježanje i radost, mnogim našim radnicima znači utučenost i nostalgiju za obitelji i domovinom.

Zaključak

Iz mnoštva konkretnih pojedinosti koje sam iznio vidi se da je nedjelja naših iseljenika u Zapadnoj Evropi nešto drugo nego nedjelja u domovini. I za njega je nedjelja sastanak braće u jednoj vjeri, susret s Kristom radnikom, ulaženje u jednu duhovnu stvarnost, ali ona je za njega i susret sa sunarodnjacima, psihička terapija što liječi od kompleksa osamljenosti, savjetovalište za posao i stan, advokatska kancelarija. Hrvatska mu je misa prigoda da čuje hrvatsku riječ, ona mu doziva u pamet njegovo selo, grad, župu, obitelj, mladost, djetinjstvo — ona mu je doživljaj domovine.

Nedjelja iseljenika je velik, ali sladak teret naših svećenika-misionara kojima će u povijesti ostati svijetla uspomena, jer su upravo oni najviše pomagali svojoj hrvatskoj braći u njihovu žalosnom exodusu iz domovine.

Nedjelja iseljenika je tako važna da bi se u domovini već jednom moralo shvatiti da za tu nedjelju treba svećenika, ne da rade za tuđe, nego za svoje vlastite vjernike; da bi trebalo prevladati okamenjena shvaćanja o postojećim strukturama, koje drže župnike na župama

od 300 ili 500 vjernika, često starih i indiferentnih, i umjesto toga poslati ih za njihovim vlastitim vjericima, koji su budućnost Crkve i naroda. Za tu nedjelju trebali bi se više zainteresirati mnogi naši svećenici u domovini koji se kolebaju u svojem svećeničkom idealizmu, jer ili nemaju s kime raditi ili im je već dodijalo biti direktorima pogrebnog poduzeća.

Nedjelja jedne trećine hrvatskog naroda, naših najjačih sinova i kćeri u inozemstvu, tako je značajna da bi joj se mogao posvetiti jedan cijeli teološki tjedan.

Zahvaljujem Bogoslovnom fakultetu, a posebno njegovu dekanu dru Tomislavu Šagi-Buniću, što mi je bilo omogućeno iznijeti ove misli.

Uvjeren sam da prenosim želje svih svećenika u inozemstvu kao i brojnog naroda Božjega, a također i brojnih ovdje prisutnih svećenika, od kojih malo koji nema svojih župljana izvan domovine, ako javno uputim molbu Bogoslovnom fakultetu, da teološki tjedan 1971. godine obradi temu: Religiozni i moralni problemi hrvatskog iseljeničtva.

ZUSAMMENFASSUNG

Ein Sonntag eines Emigranten im Ausland ist etwas ganz anderes als ein Sonntag in der Heimat verbracht. Unsere Emigranten halten diesen Tag als Ruhetag, ausser deren die es ob der Arbeitnatur nicht tun können. Ihr Messbesuch hängt aber von vielen Umständen: ob es eine katholische Kirche in der Nähe giebt oder nicht, ob ein kroatischer Geistlicher zu ihnen jeden Sonntag regelmässig kommt oder nur selten usw. Die schon lange im Ausland lebenden Emigranten gewöhnen sich auch auf die Messe in der Landssprache, aber zur Beichte gehen sie fast immer nur zum Geistlichen der ihre Muttersprache versteht.

Es sind zur Zeit zu wenige kroatische Priester im Ausland tätig um allen Aufgaben und Schwierigkeiten antworten zu können. Der Priester muss erfahren, wo und wieviele Emigranten seiner Nation arbeiten und leben; er muss sie selbst aufsuchen und am verschiedensten betreuen. Ausser der Sonntagsliturgie kommt der Priester auch vielen anderen Aufgaben entgegen: er muss für jemanden bei der Polizei oder für die Arbeitsstelle vermitteln, er muss vieles übersetzen, er muss Rat geben usw.

Der Sonntag ist so für den Arbeiter im Ausland eine Begegnung mit dem Christus-Arbeiter und mit seinen Landsleuten. Die kroatische Messe erinnert ihn an sein kroatisches Dorf, Stadt, Familie, Sprache u. ä.